Καρκίνος & δημιουργικότητα στη jazz

3 περιπτώσεις

Herer B, Πνευμονολόγος
Rev Francoph Psycho-Oncologie (2004);1:15-18

Ελεύθερη απόδοση: ΦΩΤΗΣ ΒΛΑΣΤΟΣ
Πνευμονολόγος, Επιμελητής Α' ΚΑΑ ΝΝΘΑ

Οι μουσικοί της jazz έχουν κατά κανόνα ένα προσδόκιμο ζωής βραχύτερο από τους υπολοίπους ανθρώπους ομοίου κοινωνικο-οικονομικού στρώματος. Ο καρκίνος αποτελεί την πρώτη αιτία θανάτου αυτών των μουσικών. Η ανάλυση 212 νεκρολογιών που τους αφορούσαν και δημοσιεύθηκαν σε σχετικά περιοδικά κατέδειξε ότι ο καρκίνος αποτελεί το 39,2% των αιτιών θανάτου, μπροστά από τα καρδιαγγειακά νοσήματα (26,9%), τα αγγειακά εγκεφαλικά επεισόδια (9,4%) και τις αυτοχειρίες (6,1%)[11]. Ο καρκίνος του πνεύμονα υπήρξε ο συχνότερος τύπος καρκίνου (40,4%)[11]. Οι πρόοδοι στη διάγνωση και στη θεραπεία του καρκίνου επιτρέπουν ενίοτε στα θύματά του να συνεχίσουν τις δραστηριότητές τους. Η επίδραση μιας φυσικής ή ψυχικής νόσου στην καλλιτεχνική δημιουργικότητα είναι ένα αμφιλεγόμενο ζήτημα[14], αλλά οι διαθέσιμες μελέτες δεν αγγίζουν άμεσα στην ειδική περίπτωση του καρκίνου. Οι σχέσεις μεταξύ της μουσικής δραστηριότητας και του καρκίνου αξίζει τον κόπο να εξετασθούν, επειδή η μουσική συχνά προτείνεται σαν θεραπευτικό συμπλήρωμα για τους καρκινοπαθείς ασθενείς[17,30]. Αυτή η εργασία προτίθεται να μελετήσει, με βάση τα υπάρχοντα στοιχεία που σχετίζονται με τις περιπτώσεις καρκίνου σε τρεις παγκοσμίως γνωστούς μουσικούς της jazz, την επίδραση της νόσου στη δημιουργικότητά τους και στα μέσα που αναζήτησαν για να βοηθηθούν, ώστε να φθάσουν σε ένα καλλιτεχνικό αποτέλεσμα.

Μεθοδολογία

Τα στοιχεία που παρουσιάζονται προέρχονται από βιβλία και άρθρα και από βιβλιογραφική αναζήτηση στο διαδίκτυο. Όταν κρίθηκε απαραίτητο, αναζητήθηκαν τα μουσικά αποσπάσματα από το έργο των αναφερόμενων μουσικών.

Αποτελέσματα

Οι 3 μουσικοί της jazz που μελετήθηκαν ήταν οι: Billy Strayhorn (1915-1967), Stan Getz (1927-1991) και Gérard Badini (γεννήθηκε το 1931). Ο Billy Strayhorn συνεργάσθηκε με τον Duke Ellington σαν πιανίστας και ενορχηστρωτής από το 1939 μέχρι τον θάνατό του, δηλαδή επί 28 χρόνια. Από το 1939 αρχίζει να εμφανίζει μια ισχυρή εξάρτηση από τον καπνό και το αλκοόλ. Συναντά το 1950 τον γιατρό Arthur Logan, με τον οποίον συνδέεται με στενή φιλία και στον οποίον αφιερώνει τη σύνθεση "Upper Manhattan Medical Group". Το 1964 εμφάνισε καρκίνο του οισοφάγου, νόσο για την οποία υποβλήθηκε σε οισοφαγεκτομή, σε ακτινοθεραπεία και σε γαστροστομία. Η εμπειρία αυτή του ενέπνευσε την σύνθεση "Blood Count" («Γενική Αίματος»), που ολοκληρώθηκε στις 26 Μαρτίου 1967 στο Νοσοκομείο και στάλθηκε στον Duke Ellington, κατευθείαν στο στούντιο ηχογράφησης[10]. Ο Billy Strayhorn πέθανε στις 31 Μαΐου 1967 στη Νέα Υόρκη. Το έργο περιλήφθηκε μετά θάνατον στον δίσκο-αφιέρωμα του Duke Ellington στον Billy Strayhorn "And his mother called him Bill"[6]. Ο τίτλος και η ατμόσφαιρα του έργου αναφέρονται στη διαδρομή ενός καρκινοπαθή ασθενή στο τελικό στάδιο της νόσου του. Ιδιαίτερα, το μουσικό θέμα ερμηνεύεται από τον σαξοφωνίστα Johnny Hodges σε alto σαξόφωνο, με φράσεις που θυμίζουν ανθρώπινη φωνή. Το κοντραμπάσσο κρατά έναν κανονικό ρυθμό που λέγεται de pédale και θυμίζει την κανονική ροή, σταγόνα-σταγόνα, μιας ενδοφλέβιας έγχυσης ορού[6]. Το κομμάτι αυτό δούλεψαν στη συνέχεια και άλλοι μουσικοί που βρέθηκαν με ανάλογα προβλήματα υγείας (ειδικά ο Stan Getz).

Gérard Badini

Billy Strayhorn

Ο Stan Getz υπήρξε ένας σαξοφωνίστας που η σταδιοδρομία του καλύπτει περίπου 50 χρόνια. Η σταδιοδρομία αυτή άρχισε το 1943. Σύντομα βρέθηκε αντιμέτωπος με τις βλαβερές συνέπειες της κατάχρησης αλκοόλ και άλλων τοξικών ουσιών. Το 1988 τίθεται η διάγνωση καρκίνου του πνεύμονα.

Ο Getz υποβλήθηκε σε χειρουργική επέμβαση από την οποία

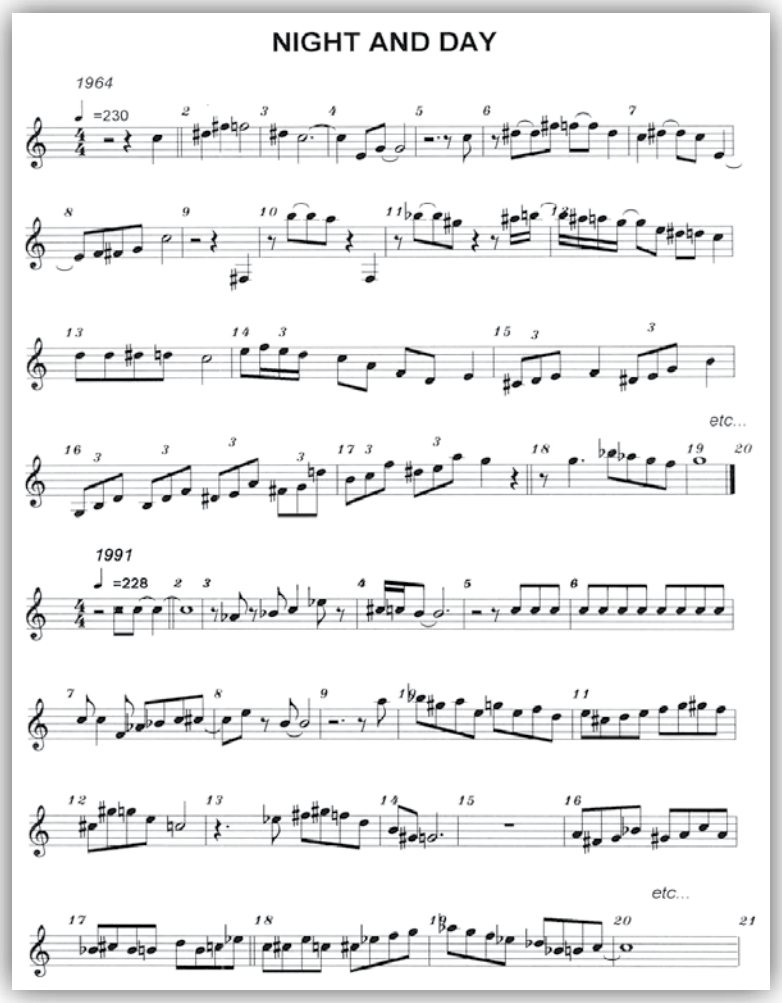

Εικόνα 1. *Η αρχή του έργου «Night and Day» το 1964 και το 1967.*

ανένηψε με δυσκολία, γεγονός που τον ανάγκασε να διακόψει τις καλλιτεχνικές του δραστηριότητες για πολλούς μήνες. Μια προσωρινή βελτίωση του επέτρεψε να επιστρέψει στη μουσική, παρά την εμφάνιση μιας ηπατικής μετάστασης. Το 1991, άρχισε να πραγματοποιεί πολλές συναυλίες σε duo με τον πιανίστα Kenny Barron. Ο τελευταίος περιγράφει πως ο Getz έπασχε από καταβολή και καχεξία. Ωστόσο, σημειώνει, στο εξώφυλλο του δίσκου που προέκυψε από αυτές τις ύστατες συναυλίες, ότι ο Stan Getz «έπαιζε ιδιαίτερα καλά και έδινε όλη του την ψυχή στα solo του», αλλά ότι μετά από κάθε τέτοιο solo «έμενε πραγματικά ξέπνοος»[9]. Η σύγκριση δύο διαδοχικών εκτελέσεων του ίδιου θέματος (Night and Day) κατά την νεότητά του το 1964[8], και έπειτα το 1991[9], στο τελικό στάδιο της ασθένειάς του, δείχνει ότι ποσοστικά η συμμετοχή στην εκτέλεση υπήρξε μεγαλύτερη στην εκτέλεση του 1991, παρά σε αυτήν του 1964 (πίνακας 1).

Στο ποιοτικό επίπεδο (εικόνα 1), παρατηρούμε, αναλύοντας τα 19 πρώτα μέτρα του αυτοσχεδιασμού, ότι είναι οργανωμένος σε μεγάλες μελωδικές φράσεις και στις 2 εκδοχές. Ωστόσο, μια σιγή που διαρκεί ένα ολόκληρο μέτρο (μέτρο 15) υπάρχει στην εκδοχή του 1991, που μαρτυρά την παρουσία δύσπνοιας. Η φυσική αναπηρία του Stan Getz αναφέρεται σε πολλές συνεντεύξεις του που συγκεντρώθηκαν σε μια βιογραφική έκδοση[7]. Τα στοιχεία αυτά σε συνάρτηση με όσα παρέχει ο πιανίστας Kenny Barron επιτρέπουν να εξάγουμε το συμπέρασμα ότι, παρά την αναπηρία της ασθένειάς του, ο Stan Getz βρήκε τις απαραίτητες εφεδρείες που του επέτρεψαν να κρατήσει την εκτελεστική του δεινότητα στο επίπεδο που τον έκανε διάσημο.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1. ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΔΥΟ ΕΡΜΗΝΕΙΩΝ ΤΟΥ NIGHT AND DAY ΑΠΟ ΤΟΝ STAN GETZ.

	Ερμηνεία του 1964	Ερμηνεία του 1991
Ορχηστρικό σχήμα	**Κουαρτέτο**	**Ντουέτο**
Tempo (στο μαύρο)	230	228
Διάρκεια	6 λεπτά 45 δεύτερα	7 λεπτά 59 δεύτερα
Διάρκεια του αυτοσχεδιασμού (σαξόφωνο)	51 δεύτερα	103 δεύτερα
Μέρος του έργου που εκτελείται από σαξόφωνο	45,5%	58,2%

Ο Gérard Badini άρχισε τη σταδιοδρομία του ως σαξοφωνίστας και κλαρινετίστας το 1951 για να εξελιχθεί στη συνέχεια σε διευθυντή μιας μεγάλης ορχήστρας, το 1984. Το 1995 εμφανίζονται τα πρώτα συμπτώματα καρκίνου του λάρυγγα, ο οποίος θεραπεύτηκε με λαρυγγεκτομή το 1996. Από τότε ο Gérard Badini φέρει τραχειοστομία και έχει οριστικά διακόψει τη σταδιοδρομία του ως σαξοφωνίστας. Μετά από πολλά ψυχικά προβλήματα, που ανέφερε σε συνέντευξή του[28], ο Gérard Badini ξανάρχισε, το 1997, τις καλλιτεχνικές του δραστηριότητες σαν πιανίστας και ενορχηστρωτής. Το 2001 γιόρτασε μια σταδιοδρομία 50 χρόνων στο χώρο της jazz[3].

Stan Getz

Συζήτηση

Η μελέτη αυτή επιβεβαιώνει, όπως έχει διαπιστωθεί και για την περίπτωση της φυματίωσης[1], ότι στους μουσικούς της jazz μια ιδανική κατάσταση υγείας δεν είναι απαραίτητη για την εκδήλωση της καλλιτεχνικής δημιουργικότητας, στο βαθμό που παραμένουν οι φυσικές προϋποθέσεις για τον χειρισμό των μουσικών οργάνων[15]. Πρέπει εδώ να σημειωθεί ότι οι μουσικοί της jazz[4,11] ή των blues[5] για την πρόσβασή τους στις υπηρεσίες υγείας, λόγω τόσο των οικονομικών ιδιαιτεροτήτων του χώρου τους ή του τρόπου της ζωής τους, συναντούν επιπλέον δυσκολίες (αλκοολισμός, τοξικομανία)[23]. Σε αυτά τα δεδομένα πρέπει να συνυπολογισθούν η απαραίτητη φυσική και ψυχική ενέργεια που χρειάζεται να καταθέσουν οι μουσικοί της jazz για να συνεχίσουν την καλλιτεχνική τους διαδρομή. Ειδικότερα, η εικόνα 1 δείχνει την αναγκαιότητα για τον Stan Getz να κάνει μεγαλύτερες παύσεις, ώστε να διατηρήσει τις αναπνευστικές του εφεδρείες κατά τη διάρκεια των αυτοσχεδιασμών, στο τέλος της ζωής του. Ο Millard[19] ανέφερε ότι ένας μεσοθωρακικός όγκος διαγνώσθηκε έγκαιρα σε ένα σαξοφωνίστα της jazz, χάρη σε μια ανάλογη συγκυρία. Ο μουσικός τροποποίησε το παίξιμό του λόγω δύσπνοιας, παράγοντας βραχύτερες φράσεις κατά τη διάρκεια του αυτοσχεδιασμού. Η επίδραση του ψυχισμού στη δημιουργικότητα είναι αμφισβητούμενη.

Για ορισμένους, η καλλιτεχνική παραγωγή στηρίζεται, κυρίως, σε μια υγιή και σφριγηλή προσωπικότητα[27], ενώ γι' άλλους, κάποιες ⇨

⇨ ψυχοπαθολογικές καταστάσεις, καθώς επίσης και οι καταθλιπτικές τάσεις και ο αλκοολισμός, μπορεί να έχουν ευεργετική επίδραση στην καλλιτεχνική δημιουργία[25].

Σε ό,τι αφορά τις επιδράσεις των οργανικών παθήσεων στη δημιουργικότητα, τα παρακάτω παραδείγματα αξίζει να αναφερθούν:

• Επίδραση της φυματίωσης στη δημιουργικότητα

Η φυματίωση, μάστιγα της δημόσιας υγείας μέχρι το πρώτο μισό του 20ου αιώνα, προσέβαλε πολλούς καλλιτέχνες[20]. Ορισμένοι υποστήριξαν την άποψη ότι η φυματίωση είχε θετική επίδραση στην καλλιτεχνική ευαισθησία και στις δημιουργικές ικανότητες του καλλιτέχνη[13]. Ωστόσο, σύμφωνα με τον Abbott[1], η καλή υγεία δεν είναι απαραίτητη για την εκδήλωση της δημιουργικότητας.

Ορισμένοι μάλιστα εξέφρασαν την πικρία τους επειδή η φυματίωση κάλυψε τις αντικειμενικές αναλύσεις του καλλιτεχνικού έργου πολλών φυματικών καλλιτεχνών με ένα ρομαντικό πέπλο[24]. Αναμφισβήτητα, πάντως, για ορισμένους μουσικούς, ένας πρόωρος θάνατος λόγω φυματίωσης αποτέλεσε μια πολιτιστική απώλεια για το κοινωνικό σύνολο[12].

• Επίδραση των νευρολογικών παθήσεων στη δημιουργικότητα

Ο Maurice Ravel δεν παρήγαγε μουσικό έργο μετά από ένα κρανιακό τραυματισμό, λόγω τροχαίου ατυχήματος, το 1932. Έπασχε επίσης, από το 1927, από δυσκολία ομιλίας και απραξία λόγω νόσου του Pick, που δεν τον εμπόδισαν να παράγει έργα όπως το Boléro[22]. Ο George Gershwin συνέχισε την δραστηριότητά του πολλούς μήνες μετά την εμφάνιση επιληπτικών κρίσεων οσφρητικού τύπου, λόγω ενός γλοιοβλαστώματος. Έπαιζε ακόμη πιάνο το πρωί της μέρας που ο καρκίνος του προκάλεσε κώμα χωρίς επιστροφή[29].

• Επίδραση του καρκίνου στη δημιουργικότητα

Σύμφωνα με τα παραπάνω, παρά την αναπηρία που προκάλεσαν οι νεοπλασίες σε εξέλιξη, οι 3 μουσικοί της jazz διατήρησαν την δραστηριότητά τους.

Οι σχέσεις μεταξύ μουσικής και καρκίνου μπορούν να αναλυθούν από διάφορες οπτικές γωνίες. Η μουσικοθεραπεία, βασισμένη στην ακρόαση της μουσικής, είναι μια μη συμβατική θεραπευτική μέθοδος που χρησιμοποιείται για την αντιμετώπιση του καρκίνου σε δύο επίπεδα: αντιεμετική θεραπεία[30] και υποβοήθηση στην αναλγητική αγωγή[17]. Η διατήρηση της δημιουργικότητας, παρά την σοβαρή οργανική πάθηση, μπορεί να σχετίζεται με παράγοντες της προσωπικότητας που ίσως απαντώνται συχνότερα στους καλλιτέχνες και ιδιαίτερα στους μουσικούς. Είναι πιθανό ότι η εκτέλεση της μουσικής βοηθά τον ασθενή να «αντιμετωπίσει» τη νόσο[2].

Οι στρατηγικές του coping (προσαρμογή) ίσως είναι περισσότερο εύκολο να εφαρμοσθούν για έναν μουσικό. Το coping εξαρτάται από το φύλο και τα ειδικά χαρακτηριστικά της προσωπικότητας. Η αυτοεκτίμηση, η εντύπωση του ελέγχου των επιλογών και η αισιοδοξία το επηρεάζουν θετικά[2]. Μια καλλιτεχνική δραστηριότητα πιθανόν να βοηθά την αίσθηση της αυτονομίας και την αυτοεκτίμηση. Έτσι, το παίξιμο ενός μουσικού οργάνου ίσως επιδρά ευεργετικά στην εξέλιξη του άσθματος. Από το 1959, υπάρχει στις ΗΠΑ η άποψη ότι το παίξιμο ενός πνευστού οργάνου επιδρά θετικά στη λειτουργικότητα του αναπνευστικού συστήματος στους ασθματικούς ασθενείς[18]. Ο Lucia παρατήρησε σε ανήλικους ασθματικούς ασθενείς ότι όσοι έπαιζαν ένα πνευστό όργανο είχαν έναν περισσότερο οργανωμένο ψυχισμό και αντιμετώπιζαν την πάθησή τους και τις κρίσεις της με μεγαλύτερη συναισθηματική σταθερότητα[16]. Οι Preti και συνεργάτες[26] αναφέρουν ότι, μεταξύ των τεχνών, η μουσική συνδέεται με λιγότερες αυτοχειρίες σε σύγκριση με τις λογοτεχνικές και τις εικαστικές δραστηριότητες. Αυτό ίσως υποδηλώνει μια προστατευτική δράση της μουσικής στον χειμαζόμενο ψυχισμό του ασθενή με σοβαρή και μακροχρόνια πάθηση.

Συμπέρασμα

Οι νεοπλασίες είναι συχνές στους μουσικούς της jazz. Παρόλα αυτά, ορισμένοι καλλιτέχνες συνέχιζαν να εκφράζονται καλλιτεχνικά. Ο Billy Strayhorn εμπνεύσθηκε από την προσωπική του εμπειρία. Ο Stan Getz, παρά την αναπνευστική αναπηρία του, βρήκε τις απαραίτητες δυνάμεις που του επέτρεψαν να διατηρήσει το υψηλό ερμηνευτικό του επίπεδο. Ο Gérard Badini, παρά την οριστική αναπηρία του, που του απαγόρευσε τα πνευστά όργανα, επέστρεψε στην καλλιτεχνική δραστηριότητα σε άλλη θέση. Η παρούσα μελέτη συμπληρώνει μια προηγούμενη, σχετική με τον καρκίνο και τη μουσική[21], και προσφέρει πρόσθετα στοιχεία σχετικά με τις στρατηγικές της προσαρμογής των καλλιτεχνών σε σοβαρές ασθένειες.

Μουσικές αναφορές

Τα μουσικά κομμάτια που αναφέρονται στο κείμενο, Badini G (2003)[3], Ellington D (1968)[6], Getz S (1964)[8] και Getz S (1991)[9], προτείνονται σαν συμπλήρωμα στην ανάγνωση.

Βιβλιογραφία

1. Abbott EC. Composers and tuberculosis: the effects on creativity. Can Med Assoc J 1982; 126:543-4.
2. Bacqué MF. La charge psychique de la maladie chronique: aider les malades à «faire face». Rev Mal Respir 2002; 19:35-7.
3. Badini G. French cooking. Nocturne - Abeille Musique, Paris, 2003.
4. Brandfonbrener AG. Medical problems of nonclassical musicians. Med Probl Perform Art 1995; 10:1-2.
5. Brodsky M. Blues Musicians' access to health care. Med Probl Perform Art 1995; 10:18-23.
6. Ellington D. And his mother called him Bill. BMG, New York, 1968.
7. Gelly D. Stan Getz: nobody else but me. Outline Press, London, 2002.
8. Getz S. Stan Getz and Bill Evans. Verve, New York, 1964.
9. Getz S. People Time. Em Arcy, Copenhagen, 1991.
10. Hadju D. Lush life: a biography of Billy Strayhorn. North Point Press, New York, 1996.
11. Herer B. The longevity and causes of death of jazz musicians, 1990-1999. Med Probl Perform Art, 2000; 15:119-22.
12. Herer B. Musique et pathologie respiratoire. Rev Mal Respir 2001; 18:115-22.
13. Hutcheon L, Hutcheon M. Famous last breaths: the tubercular heroine. In: Opera: desire, disease, death. University of Nebraska Press, Lincoln, 1996, pp. 29-59.
14. Keynes M. Creativity and psychopathology. Lancet 1995; 345:138-9.
15. Lockwood AH. Medical problems in musicians. N Engl J Med 1989; 320:221-7.
16. Lucia R. Effects of playing a musical wind instrument in asthmatic teenagers. J Asthma 1994; 31:375-85.
17. Magill L. The use of music therapy to address the suffering in advanced cancer pain. J Palliat Care 2001;17:167-72.
18. Marks MB. Musical wind instruments in rehabilitation of asthmatic children.Ann Allergy 1974; 33:313-9.
19. Millard F, Bemiller L. Musicians' maladies. N Engl J Med 1989; 321:52.
20. Morens DM. At the deathbed of consumptive art. Emerg Infect Dis 2002; 8:1353-8.
21. Nunez MJ, Mana P, Linares D, et al. Music, immunity and cancer. Life Sci 2002; 71:1047-57.
22. Otte A, De Bondt P, Van De Wiele C, et al. The exceptional brain of Maurice Ravel. Med Sci Monit 2003; 9:RA154-9.
23. Patalano F. Psychosocial stressors in the lives of great jazz musicians. Percept Mot Skills 1997; 84:93-94.
24. Peschel RE, Peschel E The tubercular patient in art and in life. Med Herit 1985; 1:422-33.
25. Post F. Creativity and psychopathology: a study of 291 world-famous men. Br J Psychiatry 1994; 165:22-34.
26. Preti A, De Biasi F, Miotto P. Musical creativity and suicide. Psychol Rep 2001; 89:719-27.
27. Slater E. The problems of pathography. Acta Psychiatrica Scand 1970; 219:209-15.
28. Sportis FW. French Cookin': Gérard Badini. Jazz Hot 2001; 583:25-32.
29. Teive HA, Germiniani FM, Cardoso AB, et al. The uncinated crisis of George Gershwin. Arq Neuropsiquiatr 2002; 60:505-8.
30. Vickers AJ, Cassileth BR. Unconventional therapies for cancer and cancer-related symptoms. Lancet Oncol 2001; 4:226-32.

IR